

Werktafel 1, De kracht van voorbeelden

21 januari 2016, Arcam, Amsterdam

Tafelgasten: Agnes Franzen (directeur Stichting Kennis Gebiedsontwikkeling), Erik van Kooij (projectleader 'Scenarios - the Game' en teamleader Team Metropolitan region Amsterdam), Geurt van Randerat (directeur SITE urban development en O_team board), Bart Schoonderbeek (directeur Schipper Bosch), Gerjan Streng (architect The Cloud Collective), Frank Strolenberg (programmameider Herbestemming, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

Hoe kunnen we werken aan de grote transitievraagstukken op het gebied van duurzaamheid, energie, mobiliteit, voedselproductie bevolkingsgroei en –krimp, en welke bijdrage kunnen de disciplines van architectuur en ruimtelijk ontwerp daaraan leveren? Deelnemers van de werktafel over de kracht van voorbeelden maar ook die van de andere werktafels zijn van mening dat er veel te leren valt van goede én slechte voorbeelden. Deze laten zien welke innovatieve oplossingen er mogelijk zijn, in welke rolverdelingen we kunnen opereren, hoe ontwerpers, stakeholders en overheden met elkaar kunnen samenwerken, hoe initiatieven draagvlak genereren en wat bij dit alles de functie van ontwerpend onderzoek kan zijn.

Een van de twee centrale voorbeelden was hier de Kleefse Waard, het Clean Tech industrieterrein in Arnhem dat werd bekroond met de Gouden Piramide 2015. Aan de werktafel werden de succesfactoren voor dit project geanalyseerd. Belangrijk is de tweeledige basis voor dit gebied met de gemeenschappelijke identiteit van Clean Tech als inhoudelijke richtlijn en een stedenbouwkundig masterplan van West 8 als ruimtelijk raamwerk. Doordat dit ruimtelijk plan geen blauwdruk is met een vast eindbeeld, wordt een continue staat van transitie mogelijk wat flexibiliteit biedt voor ontwikkelingen nu en in de toekomst. De duurzame betrokkenheid van ontwikkelaar Schipper Bosch is een andere belangrijke succesfactor. Deze opdrachtgever is inhoudelijk betrokken met de locatie, en verbindt en committeert zich voor lange tijd aan dit plan. Het is deze lange adem die een iteratief proces mogelijk maakt waarin telkens wordt voortgebouwd op eerdere ontwikkelingen.

'Ontwerpend onderzoek of ontwerpend denken is eigenlijk denken in een rijdende trein. Dat vinden mensen soms eng.' Geurt van Randerat

Het andere centrale voorbeeld tijdens deze werktafel was 'De stedendriehoek – naar een energieneutrale regio'. Het project is een uitvloeisel van de Eo Wijersprijsvraag. De jury vond de vier beste inzendingen van 2015 juist in combinatie met elkaar zeer waardevol en besloot daarom te breken met de normale gang van zaken. Het prijzengeld werd ingezet voor doorontwikkeling van de inzendingen in een gezamenlijk lab zodat ontwerpers en ontwerpen elkaar konden versterken. Het is juist deze bundeling van ontwerpkracht en expertise die het mogelijk maakt om een complex vraagstuk als dit in al zijn facetten te benaderen, zo luidde de conclusie tijdens de werktafel. Zo werd het bijvoorbeeld mogelijk te werken aan proces-overstijgende vragen op het gebied van wet- en regelgeving, technieken, financiering en het maatschappelijk veld. Door deze manier van werken in een breed multidisciplinair team kan het vraagstuk worden ingebed in de context en worden opengesteld voor cocreatieve processen. De bundeling van expertise en kennis en betrokkenheid van belanghebbenden en betrokkenen zorgt voor completere en beter werkende ontwerp oplossingen met een breed draagvlak.

'Je begint met te kijken waar de energie zit in de gemeenschap en welke mogelijkheden er zijn om op te schalen.' Gerjan Streng

Voorbeelden zoals Kleefse Waard en Stedendriehoek laten zien hoe initiatieven werken in de praktijk. Het zijn processen van trial and error waarbij we niet alleen kunnen leren van de successen, maar evengoed van onderdelen die anders gaan dan verwacht. De Kleefse Waard laat bijvoorbeeld zien dat ontwerpend onderzoek ook kan plaats vinden in de vorm van concrete pilots. Zo kwam in de praktijk van de Kleefse Waard bijvoorbeeld aan het licht dat het creëren van fysieke ruimte voor uitwisseling en samenwerking veel beter werkte dan het opzetten van een inhoudelijk programma met manifestaties en bijeenkomsten voor de bedrijven op deze locatie.

Krachtige voorbeelden laten dus zien hoe ontwerpend onderzoek en cocreatie in de praktijk functioneren en wat ze kunnen opleveren. De deelnemers van deze werktafel zien het ook als een belangrijk middel om betrokkenen en vooral opdrachtgevers kennis te laten maken met deze processen en ze het nodige

vertrouwen te geven. Voorbeelden kunnen een belangrijke steun in de rug zijn bij de keuze voor nieuwe processen zonder de gebruikelijke tendertrajecten en inzet van adviesbureaus. Ook voor de nieuwe opdrachtgevers in het veld, vaak allianties van burgers, ondernemers en ontwerpers, zijn voorbeelden belangrijk om niet telkens opnieuw het wiel hoeven uit te vinden. De invoering van de nieuwe Omgevingswet in 2018 moet het voor deze partijen gemakkelijker maken om initiatieven in de gebouwde omgeving te ontwikkelen. Het O-team dat vorig jaar in het leven werd geroepen kan belangrijke ondersteuning bieden in deze nieuwe ontwerpprocessen, niet in de laatste plaats voor gemeentes die zich meer uitnodigend en faciliterend zullen moeten gaan opstellen. Ook in die processen zal ontwerpend onderzoek een concrete manier bieden om met verschillende partijen te werken aan ruimtelijke plannen en ideeën, en de consequenties daarvan te onderzoeken.

'Wat ook speelt is een taalkloof tussen ontwerpers en overheden. Het is belangrijk om die te overbruggen.' Agnes Franzen

Een belangrijke vraag is hoe we de beschikbare voorbeelden vindbaar, deelbaar en raadpleegbaar kunnen maken. Mogelijk kunnen instellingen als het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie of Architectuur Lokaal, daarbij een rol spelen, bijvoorbeeld met de aanleg van een databank. Zij leveren nu al een waardevolle bijdrage met projecten als de Stadslabs, Next Level bijeenkomsten en Atelier ZZ.